İSLÂM MÜSLÜMANLIĞA NASIL DÖNÜŞTÜRÜLDÜ

*** ***

Feriduddin AYDIN
feriduddin@gmail.com

دار العِبَر للطباعة والنشر
Al-Ibar Publishing
İstanbul-2018

İSLÂM MÜSLÜMANLIĞA NASIL DÖNÜŞTÜRÜLDÜ

Her şeyden önce şu gerçeği göz ardı etmemek lâzımdır; hiçbir din, hiçbir felsefe ve düşünce yoktur ki ortaya çıktıktan sonra zamanla değişime uğramasın. Çünkü canlı ya da dinamik olan her varlık için değişim mukadderdir.

Dinler ve felsefeler, insan ilişkilerine yansıyan birer olgudurlar. Bu nedenle de dinamiktirler; çeşitli amaçlarla yorumlanır ve zaman içinde değişikliğe uğrarlar. Özellikle İslâm, evrensel ve toplumsal bir olgudur. Hayatın tamamını kuşatan devasa bir inanç ve düşünce birikimine sahiptir. Onun için -*İslâm da dâhil*-, bütün vahiyler, aynı zamanda bütün felsefeler, -*çeşitli yorumların sonuçları olarak*- zaman içinde farklılaşmış, içerikleri üzerinde -*süreçler boyunca*- yapılan tasarruflarla başka isimler almış, her biri üzerinde mezhepler, tarikatlar ve ekoller inşa edilerek onlardan yeni varyasyonlar türetilmiştir.

Dinlerin ve felsefelerin uğradığı değişimleri, amaçlarına göre değerlendirmek gerekir. Özellikle -*yoruma konu olduklarında*- dinler, birbirine aykırı iki amaçla ancak değişime uğrayabilirler. Bunlardan biri; onların, -*temel kuralları çerçevesinde*- akademik yöntemlerle zenginleştirilmesidir. Bu suretle -*aslında ve özünde hiçbir artırmaya ve eksiltmeye gidilmeden*- dinin, -*daha açık şekilde anlaşılması ve kurallarının sistematik biçimde hayata geçirilmesi sağlanmış olur.* Öbürü ise; -*aslında ve özünde tahrifat yapılarak*- dinin, amacından saptırılmasıdır. Bunlardan ilki pozitiftir, yararlıdır ve hatta gereklidir. İkincisi ise negatiftir, zararlı ve yıkıcıdır.

Bu iki çeşit değişime örnek vermek gerekirse; birincisine **İslam**'ı göstermek doğru olur. Nitekim **«Tedvîn»** hareketinden sonra *(ilk 300 yıl içinde)* kaydettiği açılım, kazandığı bilimsel kapsam ve sergilediği evrensel nitelik içindeki **İslâm,** pozitif anlamda bir değişime uğramıştır. Oysa **Müslümanlık,** -*başta İslam olmak üzere birçok dinin sentezlenerek efsanelerle, hurafelerle ve kahramanlık destanlarıyla*- tarihselliğe ve milli niteliklere büründürülmüş bir gelenekler ve inançlar sarmalıdır. Dolayısıyla -*ancak İslam'la ilişkilendirildiğinde*- onun dejenere edilmiş bir kalıntısı olarak negatif değişim için bir örnek oluşturabilir.

Bu kısa analizden de açıkça anlaşılmaktadır ki İslâm, bu her iki değişime de konu olmuştur. İslâm'ın anayasası olan Kur'ân-ı Kerîm, önce bizzat **Hz. Muhammed** tarafından açıklanmıştır. Onun **«Hadîs»** diye adlandırılan açıklamaları, daha sonra -*oldukça dakik bir akademik sistemle*- derlenerek büyük bir külliyyât oluşturulmuştur. **«Sünnet»** diye adlandırılan bu külliyyât, Kur'ân-ı destekleyen ikinci kaynak olarak **«Ümmet Ulemâsı»** tarafından kabul görmüştür.[1] Ayrıca **Hz. Muhammed**'den sonraki ikinci ve üçüncü kuşak[2] döneminde gerek Kur'ân-ı Kerîm, gerekse Sünnet külliyatı, yüzlerce yetkin ve aşkın ilim erbabı tarafından açıklanarak, yorumlanarak, gramer ve edebi açıdan analiz edilerek, içerikleri kategorisel şekilde sınıflandırılarak; -*özellikle ibadet, insan ilişkileri, siyaset, sosyoloji, hukuk ve ahlak konularında*- hayatın tüm alanlarını ilgilendiren çözümler sağlanmıştır. Bu

---

[1] Bu bir konsensüstür. İlk kuşak İslâm âlimlerinin, üzerinde ittifak ettiği önemli bir konudur. Dolayısıyla, günümüzün ***«Sünnet inkârcıları»*** tarafından sergilenen karşıt tutum, bilimsel bir değer taşımaz. Nitekim İslâm'ın akademik otoriteleri tarafından bu tutum, itibarsız ve geçersiz sayılmıştır.

[2] İslâm ümmetinin ilk üç kuşağı, -*gerek tarihi açıdan, gerekse İslâm'ı evrensel niteliği içinde korumuş ve günümüze kadar onun sağlam bir şekilde gelmesini sağlamış olmaları bakımından*- büyük önem taşırlar. Bu üç kuşaktan ilkine, «**Ashâb** أصحاب», ikincisine «**Tâbiîyn** التابعين», üçüncüsüne ise «**Tebe-i Tâbiîyn** تبعُ التابعين» denir.

çalışmaları içeren binlerce nadide eser, bin yılı aşkın bir zamandır dünya kütüphanelerinde ve müzelerinde yer almaktadır.

İşte bu değişim pozitiftir, yapıcıdır. Nitekim bu gerekli idi. Bunu özetle şöyle açıklamak mümkündür: **İslâm,** eğitimli ve uygar bir toplumun yaşam rejimidir. Kur'ân-ı Kerîm'e muhatap olan Mekke Halkı *(Kureyş Toplumu)*, onu anlayacak ve kavrayacak gelişmiş bir kültüre sahip bulunuyorlardı. Dolayısıyladır ki ilk yıllarda -*İslâm'a karşı her ne kadar direniş gösterdi iseler de*- vicdanlarında bunu sürdüremediler. Çünkü -*dilleriyle inen!*- **Kur'ân-ı Kerîm'i** mükemmel düzeyde anlıyor ve en ince ayrıntılarını kavrayabiliyorlardı. Nihayet onun, hayranlık uyandıran muhteşem bir mucize olduğunu kabullendiler ve içlerine sindirdiler. Sonra da onu bir hayat nizamı olarak 40 yıl boyunca en mükemmel şekilde uyguladılar. Fakat -*özellikle ikinci kuşak döneminde*- ne zaman ki -*hiç Arapça bilmeyen ve İslâm'a yabancı olan*- çeşitli toplumlar bu yeni dinle tanışmaya başladı, o vakit Kur'ân'ı ve Sünneti olabildiğince yorumlama ihtiyacı doğdu. Çünkü İslâm toplumuna yeni katılan yabancılar tarafından bu iki kaynağın anlaşılmasını sağlamak, kesinlikle gerekiyordu. Aynı zamanda hem karşıt akımların etkisizleştirilmesi, hem de gelişen yaşam koşullarına cevap verecek açılımların sağlanması amacıyla bu iki kaynak, içtihatlara -*ve bugün bile hayret uyandıran*- kapsamlı açıklama ve yorumlara konu oldu.

İslâm tarihinde bu gelişmeye **«Tedvîn hareketi»**[3] adı verilmiştir. Bu tarihsel aktivite, ikinci ve üçüncü kuşak dönemine rastlar. Ne var ki, **Kur'ân** ve **Sünnet** üzerinde yaklaşık iki yüz yıl boyunca sürdürülen bu devasa çalışmaların tamamı Arapçadır. Bu nokta çok büyük bir önem taşımaktadır ve irdelenmeye muhtaçtır. Çünkü İslâm'ın Müslümanlığa dönüşmesi, çok dolaylı da olsa bu nokta ile alâkalıdır. Ve çünkü **«Tedvîn süreci»** olarak İslâm tarihine geçen bu zaman kesiti hakkında geniş bilgiye sahip olanlar şunu düşünmeden edemezler:

Sasanîlerin[4], **Kürtler**in, **Deylemliler**in[5], **Soğdlar**ın[6] **Türkler**in ve **Berberîler**in hemen tamamı; **Sakâlibe**nin[7] bir kısmı, **Koptlar**ın büyük bir kısmı, çeşitli **Afrikalı topluluklar**, **Rumlar**ın **Konstantiniye**'deki önemli bir kısmı ve **Ermeniler**den bir azınlık, erken dönemde İslâm'la tanışmışlardır. Ancak bu topluluklar Arap değillerdi. Peki, kimler bu insanlara İslâm'ın mesajlarını iletti? Bu halklara İslâm'ı tanıtanlar Arapçaya ve bu kavimlerin dillerine ne kadar hakim idiler? İslâm, bu topluluklara Kur'ân ve Sünnete uygun şekilde iletilebildi mi? İlginçtir ki bu ve benzeri birçok sorunun yanıtları günümüze kadar tam anlamıyla bulunamamıştır; hatta aranmamıştır bile. Dolayısıyla İslâm'ın Müslümanlığa kesinlikle

---

[3] **Tedvîn:** Arapça bir terimdir; bir düşünceyi, bir tezi, yazılı belgeye dönüştürmek demektir. **«Tedvîn hareketi»**, hicri birinci yüzyılın ortalarından itibaren başlayan ilmî bir kalkınma hareketidir. Kitap ve Sünnet, bu açılım döneminde çok dakik ve oldukça kapsamlı şekilde incelendi ve yazıya döküldü. Böylece Kitâbî İslâm belgesel hale gelerek bu sayede kalıcılık kazandı.

Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) öğrencilerinden **Ebu Yusuf**'un telif ettiği **«el-Harâc»**, **Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî**'nin (ö. 189/805) yazdığı: **«Zâhiru'r-Rivâye»**, **«Mesâil-i Usûl»**, **İmam Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî** (ö. 204/819) tarafından -*usûl konularında*- kaleme alınan **«Er-Risâle»** adlı eser, İmam **Ahmed b. Hanbel** (ö. 241/855) tarafından telif edilen **«Kitabu Tâati'r-Rasûl»**, **«Kitabu'n-Nâsih ve'l-Mensûh»** ve **«Kitabu'l-İlel»** adlı eserler, tedvîn hareketinin ilk ve en ünlü ürünleridirler. Daha sonra **«Kutub-i Sitte»** olarak bilinen en muteber hadis kaynakları Hicrî III. Yüzyılda yazıldı. **Buharî**'nin (ö. 256/869), **Muslim**'in (ö. 261/875) ve **Tirmizî**'nin (ö. 279/892), her biri tarafından «**el-Câmiu's-Sahih»** diye aynı isim altında fakat ayrı ayrı derlenen; ayrıca **Ebû Dâvûd** (ö. 275/888), **İbn Mâce** (ö. 275/888) ve **Neseî** (ö. 279/892) tarafından **«es-Sünen»** diye yine aynı isim altında derlenen hadis kitaplarını bu dönemin temel eserlerinden sayabiliriz.

[4] **Sasânîler:** Bugünkü İranlıların atalarıdırlar. Persler ya da Farslar olarak da anılırlar.

[5] **Deylemîler:** Hazar Denizi kıyılarında yaşayan İranlılarla akraba bir kavim idi. İranlılara karışarak eridiler.

[6] **Soğdlar:** İslâm öncesi dönemde İpek yolu güzergâhına serpilmiş Farsça konuşan topluluklardan oluşuyordu. Bunların yaşadığı bölgeye **«Soğdiyana»** adı verilmiştir.

[7] **Koptlar:** Eski Mısır halkına verilen addır. Bunlar Arap değildir. Ancak bunların büyük kısmı Araplaşmış ve İslâm'ı kabul etmişlerdir. Halen **Koptlar** *(Kıptîler)*, Mısır toplumunun %10'unu oluşturmaktadırlar.

dönüştürüldüğünü artık anlayabiliyoruz. Fakat bu dönüşüm nasıl oldu ya da nasıl gerçekleştirildi? İste problemin hemen bütün sırları bu sorunun bulunacak cevabında odaklanmaktadır.

Şu kadarını söylemek mümkündür ki birinci derecede **intikam duygusu**, ondan sonra **bilgisizlik**, ondan sonra da **korku** olmak üzere birçok neden, İslâm'ın Müslümanlığa dönüşmesinde ya da dönüştürülmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla bu nedenlerin her biri üzerinde kapsamlı araştırmalar yapmak büyük önem taşır. İslâm'ın Müslümanlığa nasıl dönüştüğü ya da dönüştürüldüğü, işte o zaman çok daha berrak şekilde ortaya çıkacaktır.

